

โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากเด็กอายุ 0-2 ปี

ภัทรภรณ์ หัสดีเสวี* จารณี กาษิตตานนท์** กาญจนา ขำจันทร์*** ศิวพร บุบพาหอม****

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากเด็กอายุ 0-2 ปี และปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดฟันผุ

วัตถุประสงค์และวิธีการ: เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลองในเด็กอายุ 0-2 ปี จำนวน 105 คน ที่ได้รับโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก ประกอบด้วย การฝึกทักษะการแปรงฟันและการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน เด็กที่เข้าร่วมโครงการได้รับการประเมินพฤติกรรมแปรงฟัน คราบจุลินทรีย์ และสภาวะฟันผุ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติไคสแควร์ สถิติทดสอบวิลค็อกชัน และการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก

ผลการศึกษา: ก่อนเริ่มโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากเด็กมีฟันขึ้น จำนวน 87 คน ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กร้อยละ 72.4 แปรงฟันทุกวัน วันละ 2 ครั้ง ร้อยละ 31.0 ปริมาณคราบจุลินทรีย์ 1.02 ± 0.70 และค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด 1.21 ± 2.61 ซึ่งต่อคน หลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก 10-12 เดือน ติดตามเด็กจำนวน 105 คน ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กร้อยละ 95.2 แปรงฟันทุกวัน วันละ 2 ครั้ง ร้อยละ 64.8 ปริมาณคราบจุลินทรีย์ 0.79 ± 0.53 ค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด 2.90 ± 4.43 ซึ่งต่อคน ปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ฟันปกติไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง 6,606 ด้าน ร้อยละ 91.4 ยับยั้งรอยผุระยะเริ่มต้นให้ปกติได้ จำนวน 110 ด้าน ร้อยละ 57.3 ฟันผุที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กับอายุและการกินนมขวดตอนกลางคืนอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$)

สรุป: โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากส่งผลให้ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กทุกวัน วันละ 2 ครั้งเพิ่มขึ้น และลดปริมาณคราบจุลินทรีย์ในเด็ก

คำสำคัญ: การสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก การแปรงฟัน ฟันผุ เด็กปฐมวัย

Received Date: Apr 18, 2022

Revised Date: Jun 21, 2022

Accepted Date: Jan 10, 2023

*สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ตำบลลาดบัวขาว อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

**องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ดใต้ เลขที่ 111 หมู่ที่ 4 ตำบลเสม็ดใต้ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา 24110

***องค์การบริหารส่วนตำบลคายบางระจัน ต.บางระจัน อ.คายบางระจัน จ.สิงห์บุรี 16150

****โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางไผ่ ต.บางไผ่ อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา 24000

Oral Health Promotion Program in 0-2 years Old Children

Pattraporn Hasadiseevee* Jarinee Pasittanon** Kanjana Khamjun***
Siwapron Bupphahorm****

Abstract

Objectives: To exercise the effectiveness of oral health promotion programs in children aged 0-2 years old and association with dental caries

Methods: A quasi-experimental study was carried out among 105 , 0-2 years old children. The oral health promotion program consisted of 1) hands-on toothbrushing and 2) strengthening community action. Data on toothbrushing behavior, plaque score, and dental caries status of the children were collected at baseline and after program implementation. The chi-square test, Wilcoxon Signed Rank test, and binary logistic regression analysis were used to analyze the data.

Results: At baseline, the data from 87 children who have erupted tooth shows that parents' toothbrushing was 72.4% and brushing twice a day was 31.0%. The average plaque score was 1.02 ± 0.70 and, the dmft was 1.21 ± 2.61 . After 10-12 months of program implementation, the data from 105 children who received the program shows that parents' toothbrushing was 95.2% and brushing twice a day was 64.8%. The average plaque score was 0.79 ± 0.53 and, the dmft was 2.90 ± 4.43 . The differences average plaque score between baseline and after program implementation showed that significantly decreased (p -value < 0.05). Furthermore, the results show that the program could prevent transitional dental status from sound to sound surface by 91.4% (6,606 surfaces) and promote early caries lesion to sound surface by 57.3% (110 surfaces). Moreover, age and bedtime bottle feeding were associated with dental caries (p -value < 0.05).

Conclusion: This oral health promotion program tends to increase oral health care among children, such as toothbrushing every day and brushing twice a day by parents, resulting in better children's oral hygiene.

Keywords: Oral health promotion, Toothbrushing, Early childhood caries, Children

*Bureau of Dental Health, Department of Health, Ministry of Public Health, Talat Kwan Subdistrict, Mueang District, Nonthaburi province 11000, Thailand.

**Samet Tai Subdistrict Administrative Organization, 111 Moo 4, Samet Tai Subdistrict, Bang Khla District, Chachoengsao Province 24110, Thailand.

***Khai Bang Rachan Subdistrict Administrative Organization, Bang Rachan Subdistrict, Khai Bang Rachan District, Sing Buri Province 16150, Thailand.

****Bang Phai Subdistrict Health Promoting Hospital, Bang Phai Subdistrict, Mueang District, Chachoengsao Province 24000, Thailand.

บทนำ (Introduction)

ปัญหาฟันผุถือเป็นปัญหาทันตสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย จากผลการสำรวจสภาวะสุขภาพช่องปากระดับประเทศ ครั้งที่ 8 ปี 2560 พบว่าเด็กอายุ 3 ปี แปรงฟันเอง ร้อยละ 44.1 มีฟันน้ำนมผุร้อยละ 52.9 ค่าเฉลี่ยฟันผุถอนออก เป็น 2.8 ซึ่งต่อคนและยังใช้ชวตนมร้อยละ 39.5 (1) ฟันผุในเด็กปฐมวัยมีความสัมพันธ์กับปริมาณคราบจุลินทรีย์ที่เกิดจากการไม่ทำความสะอาดช่องปากเด็ก ความถี่ในการบริโภคแป้งและน้ำตาล เช่น ขนมและการดื่มนมหรือเครื่องดื่มหวานอย่างไม่เหมาะสม (2-5) วิธีการที่ช่วยป้องกันฟันผุตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ การแปรงฟันด้วยยาสีฟันผสมฟลูออไรด์อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง (3,6,7) และการสอนผู้ปกครองให้ฝึกปฏิบัติแปรงฟันในเด็กอายุ 9-18 เดือน สามารถลดอัตราการเกิดฟันผุในเด็กปฐมวัยได้ (8,9) ประเด็นปัญหาในการแปรงฟันให้เด็กปฐมวัย คือผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของฟันน้ำนม ไม่มีเวลา ขาดความรู้วิธีการแปรงฟันเด็ก มีความเครียดจากการทำงาน รวมทั้งปัจจัยด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสถานะทางเศรษฐกิจยังส่งผลต่อพฤติกรรมการแปรงฟันให้เด็ก (10,11)

สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย มอบนโยบายการสร้างเสริมสุขภาพช่องปากกลุ่มเด็กปฐมวัยในคลินิกเด็กดีของโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยเริ่มโครงการลูกรักฟันดี เริ่มที่ครั้งแรก ตั้งแต่ปี 2554 ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย (12) และมีกลไกในการขับเคลื่อนงานโดยกำหนดเป็นตัวชี้วัดของกระทรวงสาธารณสุข มีการจัดบริการโดยทันตบุคลากรให้ทันตศึกษาในคลินิกเด็กดี เพื่อมุ่งแก้ไขปัจจัยเฉพาะตัวบุคคล เช่น ความรู้ ทัศนคติ ความตระหนัก เพื่อหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดูแลสุขภาพซึ่งจากการศึกษาในปัจจุบันพบว่าอาจไม่เพียงพอ เนื่องจากยังมีปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ อีกมากมายที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากของเด็ก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ค่านิยม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้นงานทันตศึกษาที่ดำเนินการอยู่จึงไม่ประสบผลสำเร็จในระยะยาว (13,14)

การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพช่องปากในเด็กปฐมวัยกลุ่มอายุ 0 - 2 ปี ของอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ทันตบุคลากรและบุคลากรสาธารณสุขในทุกโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพ.สต.) ตรวจสอบสุขภาพช่องปากเด็กได้ครอบคลุม ร้อยละ 51.5 (15) รวมทั้งให้ทันตศึกษาในคลินิกเด็กดี เพื่อให้ผู้ปกครองมีความรู้ที่ถูกต้อง และเห็นความสำคัญต่อการทำความสะอาดช่องปากเด็กตั้งแต่ฟันน้ำนมซี่แรกขึ้น ร่วมกับการเคลือบฟลูออไรด์วานิชให้เด็ก แต่อย่างไรก็ตาม การสอนวิธีการแปรงฟัน สอนโดยใช้โมเดลฟันยังไม่ได้ฝึกปฏิบัติในเด็กจริงซึ่งผลการศึกษาในปัจจุบันพบว่าไม่ได้ประสิทธิผลในการลดการเกิดคราบจุลินทรีย์และฟันผุ (8-9) ตำบลหนองไม้แก่นซึ่งเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอแปลงยาว พบปัญหาสุขภาพช่องปากมากกว่าระดับประเทศ เด็กอายุ 3 ปี ฟันผุ ร้อยละ 64.1 เด็กอายุ 18 เดือน ที่แปรงฟันก่อนนอนทุกวัน แต่ยังพบว่ามียอดระยะเริ่มต้น รอยขาวขุ่น (Early carious lesions:ECLs) ร้อยละ 21.6 และมีคราบจุลินทรีย์ที่ฟันหน้าบน ร้อยละ 32.4 (16)

การศึกษานี้จึงเกิดขึ้นโดยผู้วิจัยและเครือข่ายเด็กเล็กฟันดีวิถี self care อาศัยแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพช่องปากเด็กโดยเน้นให้ชุมชนหรือประชาชนเป็นผู้สร้างเสริมสุขภาพด้วยตนเอง และบุคลากรสาธารณสุขเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพของชุมชน ช่วยพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และจัดกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก โดยพัฒนาโปรแกรม ซึ่งประกอบด้วย การฝึกทักษะผู้ปกครองให้แปรงฟันเด็ก ร่วมกับการฝึกแปรงฟันจริงในเด็กและการไปเยี่ยมบ้านซึ่งสามารถช่วยลดการเกิดโรคฟันผุในเด็กได้ (8,17) และจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากในพื้นที่ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลโดยเปรียบเทียบพฤติกรรมการแปรงฟันเด็กของผู้ปกครอง ปริมาณแผ่นคราบจุลินทรีย์ และสภาวะฟันผุของเด็กก่อนและหลังจบโปรแกรม และปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดฟันผุ

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods)

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง ทำการเปรียบเทียบผลลัพธ์จากการวัดก่อนและหลังดำเนินการใช้โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก ประชากรที่ศึกษา มี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เด็กอายุ 0-2 ปีและผู้ปกครองที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองไม้แก่น โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกครั้งนี้ เด็กมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในตำบลหนองไม้แก่น และผู้ปกครองที่ดูแลสุขภาพช่องปากเด็กเป็นประจำสามารถสื่อสารภาษาไทยได้ เกณฑ์ในการคัดออก ได้แก่ เด็กที่มีโรคประจำตัวและไม่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งตามพัฒนาการสมวัยได้ เช่น เด็กสมาธิสั้น เด็กพิการทางสมอง เด็กที่มีปัญหาปากแหว่งเพดานโหว่ และผู้ปกครองที่มีปัญหาในการใช้มือแปรงฟันให้เด็ก และกรณีเด็กหรือผู้ปกครองย้ายภูมิลำเนาจะถูกคัดออกจากการศึกษา เด็กอายุ 0-2 ปีและผู้ปกครองเข้าร่วมการศึกษา จำนวน 105 คน ติดตามผลหลังเด็กร่วมโปรแกรมเป็นเวลา 10-12 เดือน กลุ่มที่ 2 ผู้ที่มีส่วนร่วมในโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก ประกอบด้วย ทันตบุคลากร 2 คน บุคลากรสาธารณสุข 2 คน อสม. 12 คน ผู้นำชุมชน 13 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 12 หมู่บ้าน กำนัน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก ประกอบด้วย

1. การพัฒนาทักษะการแปรงฟัน โดยมีการจัดอบรมให้กับผู้ปกครองและอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) จำนวน 1 ครั้ง เริ่มจากปรับทัศนคติการดูแลสุขภาพช่องปากเด็ก สร้างความตระหนัก ว่าเหตุใดจึงต้องแปรงฟัน แปรงอะไรออกจากฟัน ทราบได้อย่างไรว่าฟันสะอาดแล้ว และหากฟันเริ่มผุจะสังเกตเห็นได้อย่างไร ฟิกแปรงฟันกับตุ๊กตา และฝึกแปรงฟันจริงในเด็ก

2. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ได้แก่

2.1 กิจกรรมกลุ่มเพื่อการมีส่วนร่วม จำนวน 1 ครั้ง กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ อสม. ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการสนทนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมและเสนอความคิดเห็น เปิดให้แสดงมุมมองอย่างไม่เผชิญหน้ากันเกี่ยวกับฟันผุในเด็กเล็ก จนเกิดเป็นความคิดและข้อสรุปที่ชัดเจน สามารถลงมติเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันโรคฟันผุในเด็กเล็ก

2.2 กิจกรรมเยี่ยมบ้าน จำนวน 4 ครั้ง ทุก 3 เดือน โดยทีมเยี่ยมบ้าน ซึ่งประกอบด้วย บุคลากรสาธารณสุข อสม. และแกนนำผู้ปกครอง ลงพื้นที่เพื่อสอบถามปัญหา กระตุ้นให้เกิดการแปรงฟันและช่วยหาทางแก้ปัญหา โดยมีแกนนำผู้ปกครองเป็นหลักในการพาไปลงเยี่ยมติดตาม มีการประเมินทักษะการแปรงฟันของผู้ปกครองและตรวจคราบจุลินทรีย์

2.3 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลสุขภาพช่องปาก จำนวน 2 ครั้ง ทุก 6 เดือน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรสาธารณสุข ผู้นำชุมชน อสม. และแกนนำผู้ปกครอง เป็นการถอดบทเรียนและสอบถามปัญหาในกิจกรรมการแปรงฟันในชุมชน รวมทั้งวางแผนปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามบริบทพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่

1. แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์และการตรวจฟัน ซึ่งผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ มี 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปได้แก่ เพศ อายุ ผู้เลี้ยงดูหลัก โรคประจำตัว ส่วนที่ 2 ข้อมูลการตรวจฟันและคราบจุลินทรีย์ ส่วนที่ 3 ข้อมูลพฤติกรรมแปรงฟันให้เด็กของผู้ปกครองและพฤติกรรมรับประทานอาหารเช้า เก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยจำนวน 4 คน ซึ่งผ่านการปรับมาตรฐานการสัมภาษณ์และการตรวจฟัน ค่า % agreement ร้อยละ 92.6

2. แบบประเมินทักษะการแปรงฟันให้เด็กของผู้ปกครอง ประกอบด้วย การประเมินทำนองขณะแปรงฟัน วิธีการแปรงฟัน ปริมาณยาสีฟันที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา : ความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ สถิติวิเคราะห์ : Chi square test, Wilcoxon Singed Rank test, Binary logistic regression analysis การศึกษานี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการศึกษามหาวิทยาลัย ในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฉะเชิงเทรา หมายเลข PH_CCO_REC 002/2560

ผลการทดลอง (Results)

1. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปาก และสภาวะสุขภาพช่องปาก

ติดตามเด็กจำนวน 105 คน เป็นระยะเวลา 10-12 เดือน เริ่มต้นจากเด็กอายุเฉลี่ย 17.1 ± 8.3 เดือน ส่วนใหญ่เด็กอายุ 1 ปี จำนวน 55 คน ร้อยละ 52.4 รองลงมา อายุต่ำกว่า 1 ปี จำนวน 26 คน ร้อยละ 24.8 และอายุ 2 ปี จำนวน 24 คน ร้อยละ 22.9 เพศชาย 59 คน ร้อยละ 56.2 เพศหญิง 46 คน ร้อยละ 43.8 ผู้ดูแลส่วนใหญ่เป็นพ่อแม่ จำนวน 80 คน ร้อยละ 76.2 เด็กมีฟันน้ำนมขึ้นมาในช่องปาก จำนวน 87 คน คิดเป็น ร้อยละ 82.9 หลังจบโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กทุกคนมีฟันน้ำนมขึ้นมาในช่องปาก

1.1 พฤติกรรมการแปรงฟันเด็กของผู้ปกครอง

หลังจบโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กอายุ 0-2 ปี จำนวน 105 คน ผู้ปกครองแปรงฟัน ให้เด็กเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$) โดย ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็ก ร้อยละ 95.2 แปรงฟันทุกวัน วันละ 2 ครั้ง ร้อยละ 64.8 ใช้ยาสีฟันที่มีฟลูออไรด์ ร้อยละ 98.1 ทักษะการแปรงฟันถูกต้องเพิ่มขึ้น ทำให้ใช้ในการแปรงฟันอยู่ที่ 12 นาฬิกา ศีรษะอยู่บนตัก เพิ่มขึ้น ร้อยละ 66.9 ผู้ปกครองจับแขนและขาเด็กขณะแปรงฟัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 38.0 มีการเช็ดฟองขณะแปรงฟัน เพิ่มขึ้น ร้อยละ 22.8 ดังตารางที่ 1 ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับการแปรงฟันในบริเวณฟันที่เสี่ยงฟันผุเพิ่มขึ้น

1.2 ปริมาณคราบจุลินทรีย์ของเด็ก

ปริมาณคราบจุลินทรีย์ บริเวณฟันหน้าบน 4 ซี่ เปรียบเทียบก่อนและหลังจบโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กที่มีฟันหน้าบนในช่องปาก จำนวน 68 คน ก่อนโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก มีค่าเฉลี่ยปริมาณคราบจุลินทรีย์ เท่ากับ 1.02 ± 0.70 หลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$) โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.79 ± 0.53 และเด็กมีปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลงเป็นจำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 72.1 เด็กอายุ 2 ปี มีปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$) ดังตารางที่ 2

1.3 สภาวะฟันผุของเด็ก

ก่อนเริ่มโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กฟันผุเป็นรู ร้อยละ 27.6 เมื่อจำแนกตามอายุพบว่า เด็กอายุ 2 ปี ฟันผุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75 รองลงมา เป็นเด็กอายุ 1 ปี ฟันผุร้อยละ 11.3 สำหรับฟันผุรวมทุกระยะเริ่มต้น ร้อยละ 58.6 เมื่อจำแนกตามอายุพบว่า เด็กอายุ 2 ปี ฟันผุร้อยละ 95.8 เด็กอายุ 1 ปี ฟันผุ ร้อยละ 50.9 และเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ฟันผุร้อยละ 3.8 หลังจบโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กมีอุบัติการณ์ฟันผุเป็นรู จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 49.5 เมื่อจำแนกตามอายุพบว่าเด็กอายุ 2 ปี ฟันผุ ร้อยละ 50 สำหรับฟันผุรวมทุกระยะเริ่มต้น ร้อยละ 78.1 เป็นเด็กอายุ 2 ปี ฟันผุ ร้อยละ 80 โดยหลังจบโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กมีค่าเฉลี่ยฟันผุถลอก เพิ่มขึ้น 1.90 ± 3.82 ซี่ต่อคน 4.10 ± 7.46 ด้านต่อคน โดยเพิ่มขึ้นตามอายุของเด็ก ดังตารางที่ 2

อัตราอุบัติการณ์ความเสี่ยงของฟันผุรายด้าน ต่อ 100 ด้านต่อเดือน (Incidence density for risk of a tooth surface: IDs/100 surface-months at risk) (18) เมื่อติดตามจากด้านที่ปราศจากฟันผุ และด้านที่ผุระยะเริ่มต้น มีค่าเท่ากับ 0.90 และ 1.97 ตามลำดับ ดังตารางที่ 3 เด็กมีฟันปกติโดยไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง จำนวน 6,606 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 91.4 และพบการเกิดฟันผุเป็นรูจากฟันปกติ จำนวน 368 ด้าน คิดเป็น ร้อยละ 5.1 สำหรับฟันที่มีรอยผุระยะเริ่มต้น (ECLs) กลับมาปกติได้ จำนวน 110 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 57.3 และพบฟันผุเป็นรูจากฟันผุระยะเริ่มต้น (ECLs) จำนวน 36 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 18.7 ดังตารางที่ 4

1.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดฟันผุรวมระยะเริ่มต้นหลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เป็นเวลา 10-12 เดือน

พบว่า อายุและความสะอาดช่องปากมีความสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$) และเมื่อควบคุมตัวแปรอื่นที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุพบว่าอายุและพฤติกรรมมารีทนนมขวดตอนกลางคืน มีความสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุอย่างมีนัยสำคัญ ($p\text{-value} < 0.05$) ดังตารางที่ 5

2. ผลจากกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน

2.1 ผลจากกิจกรรมกลุ่มเพื่อการมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนรับทราบปัญหาฟันผุในเด็กปฐมวัย รู้จักคราบจุลินทรีย์ วิธีการตรวจฟัน และวิธีการป้องกันฟันผุ โดยการแปรงฟันให้สะอาดตั้งแต่ฟันซี่แรกขึ้น ผู้ร่วมกิจกรรม 40 คน กำหนดแผนกิจกรรมและดำเนินการจริงในการสร้างกระแสการแปรงฟันในชุมชน จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ 1. กิจกรรมในวันแม่ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 149 คน เด็กอายุ 1-3 ปี เข้าร่วมประกวดแม่ลูกแปรงฟัน จำนวน 23 คน เกิดภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน สถานพัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบายสนับสนุนอุปกรณ์การแปรงฟันสำหรับเด็กในชุมชน 2. กิจกรรมการประกวดหนูน้อยฟันสวยและมอบประกาศนียบัตรหนูน้อยปราศจากฟันน้ำนมผุแก่เด็กที่เข้าร่วมโครงการ

2.2 ผลจากกิจกรรมเยี่ยมบ้านทุก 3 เดือน อสม.มาร่วมทีมเยี่ยมบ้าน จำนวน 16 คน และผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมเยี่ยมบ้านทั้งหมด 105 คน นัดหมายกัน

ที่จุดศูนย์รวมของหมู่บ้าน ได้แก่ ศาลาประชาคมที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน รพ.สต. ร่วมกับลงพื้นที่ติดตามที่บ้านกรณีเด็กและผู้ปกครองไม่สะดวกเดินทาง ผลจากกิจกรรมพบว่าก่อนโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กที่ผู้ปกครองไม่ได้ทำความสะอาดช่องปาก จำนวน 24 คน ร้อยละ 27.6 หลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กที่ผู้ปกครองไม่ได้ทำความสะอาดช่องปาก ลดลงเหลือเพียง 5 คน ร้อยละ 4.8

2.3 ผลจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการแปรงฟันเด็กแก่ผู้ปกครอง มีการแชร์เทคนิคการแปรงฟันของผู้ปกครองแต่ละบ้าน ทำให้เกิดการเสริมพลังในกลุ่มผู้ปกครองเด็กในการดูแลสุขภาพช่องปาก และเพิ่มช่องทางในการสื่อสารข้อมูลสุขภาพช่องปากผ่านกลุ่มไลน์ผู้ปกครองในแต่ละหมู่บ้านและเพจเฟซบุ๊ก หนองไม้แก่นฟันสวย เกิดแกนนำผู้ปกครองในแต่ละหมู่บ้านในการนัดหมายกิจกรรมเยี่ยมบ้านทุก 3 เดือน โดยผู้ปกครองที่แปรงฟันสะอาดจนสามารถยับยั้งรอยผุระยะเริ่มต้นได้ร่วมเป็นแกนนำในการเสริมพลังในกลุ่มผู้ปกครองร่วมกับทันตบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1 พฤติกรรมการแปรงฟันเด็กของผู้ปกครอง ก่อนและหลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก

Table 1. Parent brushed child's teeth behaviors before and after Oral Health Promotion Program.

Oral care behaviors	Baseline (n = 87)		Follow-up (n = 105)		χ^2	p-value
	n	%	n	%		
Brushing habits : Yes	64	73.6	103	98.1	23.16	< 0.001*
: No	23	26.4	2	1.9		
Parent brush	63	72.4	100	95.2		
Children brush by themselves	1	1.2	3	2.8		
Wipe gauze	12	13.8	1	1.0		
Never brush	11	12.6	1	1.0		
Frequency by parent : twice a day	27	31.0	68	64.8	21.65	< 0.001*
: < twice a day	60	69.0	37	35.2		
Brushing twice a day	27	31.0	68	64.8		
Brushing once a day	16	18.4	21	20.0		
Brushing occasionally	20	23.0	11	10.4		
Never brush	24	27.6	5	4.8		
Using fluoride toothpaste : Yes	51	58.6	103	98.1	44.25	< 0.001*
: No	36	41.4	2	1.9		
Amount of fluoride toothpaste						
A smear or rice-sized	35	40.2	71	67.6		
A pea-sized	14	16.1	30	28.6		
Total of toothbrush sized	2	2.3	2	1.9		
Brushing posture :						
12 o'clock , child head on lap						
Yes	18	20.7	92	87.6	87.10	< 0.001*
No	69	79.3	13	12.4		
Brushing posture :						
parents holding children's limbs						
Yes	10	11.5	52	49.5	31.47	< 0.001*
No	77	88.5	53	51.5		
wiping bubble while brushing						
Yes	15	17.2	42	40.0	11.81	0.001*
No	72	82.8	63	60.0		

ตารางที่ 2 สภาวะฟันผุถอนออก และปริมาณแผ่นคราบจุลินทรีย์ ก่อนและหลังโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก

Table 2. Mean Numbers of Decayed, Missing, and Filled Teeth (dmft) and Surfaces (dmfs), Children's plaque score before and after Oral Health Promotion Program.

	Baseline Mean ± SD	Follow-up Mean ± SD	10-12 months increment Mean ± SD	p-value
Caries (n=105)				
dmft	1.21 ± 2.61	2.90 ± 4.43	1.90 ± 3.28	-
dmfs	2.74 ± 6.65	6.37 ± 10.82	4.10 ± 7.46	-
dmft + ECLs	3.10 ± 4.26	5.53 ± 5.29	2.78 ± 4.11	-
dmfs + ECLs	4.80 ± 8.25	9.11 ± 11.75	5.13 ± 8.19	-
Plaque score (n = 68)				
1 year old	0.91 ± 0.72	0.76 ± 0.53	-	0.269 ^a
2 years old	1.37 ± 0.52	0.88 ± 0.56	-	0.040 ^{*a}
Total	1.02 ± 0.70	0.79 ± 0.53	-	0.043 ^{*a}

^a Wilcoxon Singed Rank test

ตารางที่ 3 อุบัติการณ์ อัตราความเสี่ยงฟันผุของเด็ก/ด้านของฟัน ติดตามเป็นเวลา 10-12 เดือน

Table 3. Incidence and incidence density of caries-affected children/surfaces at 10-12 months follow up.

	Caries free to caries	ECLs to caries
N (surfaces)	7,225	192
No. of new caries-affected surfaces (%)	619 (8.6)	36 (18.7)
Surface-months of observation	68,450	1,825
Incidence density for risk of caries of a tooth surface (IDs)/100 surface-month at risk	0.90	1.97

ECLs = Early carious lesions

ตารางที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของการเกิดฟันผุในระยะเวลา 10-12 เดือน เมื่อจำแนกตามด้านของฟัน ลักษณะฟัน และอายุเด็ก

Table 4. Transitional change from sound surface and ECLs to caries according to surface type, tooth type and children age at 10-12 months follow up.

Transitional from	Number of Surface	Transitional change		
		Caries free n (%)	ECLs n (%)	Cavitated n (%)
Sound surface	7,225	6,606 (91.4)	251 (3.5)	368 (5.1)
Tooth surface				
Buccal	1,490	1,217 (81.7)	218 (14.5)	57 (3.8)
Lingual	1,724	1,616 (93.7)	21 (1.2)	87 (5.1)
Proximal	3,441	3,270 (95.0)	13 (0.4)	158 (4.6)
Occlusal	570	503 (88.2)	1 (0.2)	66 (11.6)
Tooth type				
Incisor	2,945	2,590 (88.0)	128 (4.3)	227 (7.7)
Canine	1,425	1,347 (94.5)	54 (3.8)	24 (1.7)
Molar	2,855	2,669 (93.5)	69 (2.4)	117 (4.1)
Child's age				
< 1 year old	1,309	1,233 (94.2)	41 (3.1)	35 (2.7)
1 year old	4,178	3,860 (92.4)	148 (3.5)	170 (4.1)
2 years old	1,738	1,513 (87.1)	62 (3.6)	163 (9.3)
ECLs surface	192	110 (57.3)	46 (24.0)	36 (18.7)
Tooth surface				
Buccal	165	98 (59.4)	39 (23.6)	28 (17.0)
Lingual	20	5 (25.0)	7 (35.0)	8 (40.0)
Proximal	6	6 (100)	0	0
Occlusal	1	1 (100)	0	0
Tooth type				
Incisor	116	70 (60.4)	23 (19.8)	23 (19.8)
Canine	24	12 (50.0)	9 (37.5)	3 (12.5)
Molar	52	28 (53.9)	14 (26.9)	10 (19.2)
Child's age				
< 1 year old	2	2 (100)	0	0
1 year old	89	52 (58.4)	17 (19.1)	20 (22.5)
2 years old	101	56 (55.5)	29 (28.7)	16 (15.8)

ECLs = Early carious lesions

ตารางที่ 5 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดฟันผุรวมระยะเริ่มต้นหลังโปรแกรมเป็นเวลา 10-12 เดือน

Table 5. Association between factors and cavitated and early carious lesion according to 10-12 months.

Factor	Follow up (N = 105)		Crude OR		Adjust OR	
	Caries	Caries free	95% CI	p-value	95% CI	p-value
Child's age						
2 years old	67 (84.8)	12 (15.2)	4.09 (1.52-11.03)	0.005*	7.71 (2.20-26.97)	0.001*
0-1 year old	15 (57.7)	11 (42.3)	1		1	
Parents						
Grandmother, grandfather, aunt	27 (84.4)	5 (15.6)	1.77 (0.59 – 5.27)	0.31	1.01 (0.29-3.60)	0.98
Father mother	55 (75.3)	18 (24.7)	1		1	
Parents' brushing behaviors						
Less than twice a day	32 (86.5)	5 (13.5)	0.43 (0.15 – 1.29)	0.13	0.42 (0.12-1.50)	0.18
Twice a day	50 (73.5)	18 (26.5)	1		1	
Plaque score (N=96)						
Yes	64 (80.0)	16 (20.0)	3.11 (1.006 – 9.63)	0.04*	3.16 (0.87-11.43)	0.08
No	9 (56.3)	7 (43.8)	1		1	
Bottle feeding behaviors						
Baby bottle at night	41 (83.7)	8 (16.3)	1.88 (0.72-4.90)	0.20	3.54 (1.06-11.83)	0.04*
never	41 (73.2)	15 (26.8)	1		1	

บทวิจารณ์ (Discussion)

งานสร้างเสริมสุขภาพช่องปากในเด็กปฐมวัย ควรดำเนินการพัฒนาทักษะการแปรงฟันเด็กให้ผู้ปกครอง ร่วมกับจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพช่องปากที่ดี ครอบคลุมความเชื่อและค่านิยมของสังคมที่เป็นสาเหตุเบื้องหลังของพฤติกรรมสุขภาพช่องปาก ในการศึกษานี้ใช้ระยะเวลาเพียง 1 ปี แต่ก็ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี เริ่มจากให้องค์ความรู้การดูแลสุขภาพช่องปากร่วมกับการฝึกทักษะการแปรงฟันจริงในพื้นที่ โดยจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ควรเริ่มจาก

การฝึกแปรงฟันกับตุ๊กตาสอนแปรงฟันให้ชำนาญก่อนฝึกแปรงฟันให้เด็กจริง จะทำให้ผู้ปกครอง อสม. และบุคลากรสาธารณสุข มีความมั่นใจในการแปรงฟันเด็กเพิ่มขึ้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จในครั้งนี้เกิดขึ้นจากการสร้างค่านิยมการแปรงฟันให้เด็กตั้งแต่ฟันซี่แรกขึ้น กิจกรรมแม่ลูกแปรงฟันในงานวันแม่เดือนสิงหาคม ทำให้เกิดความร่วมมือในทุกภาคส่วน และยังขยายประเด็นการดูแลสุขภาพช่องปากไปยังสถานพัฒนาเด็กเล็กและนักเรียนในโรงเรียนประถมและมัธยม ข้อจำกัดของการศึกษานี้คือ บ้านเด็กแต่ละหลังอยู่ห่างไกลกันกิจกรรมต่าง ๆ ใน

ชุมชนอาจจะมีการปรับให้สอดคล้องกับพื้นที่ชุมชน โดยกิจกรรมเยี่ยมบ้านเด็กในโครงการปรับเป็นนัดหมาย ผู้ปกครองและเด็กให้มารวมตัวกันที่ศาลาประชาคม ในแต่ละหมู่บ้าน กิจกรรมประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย ไม่ครอบคลุมบ้านเด็กในโครงการจึงปรับการสื่อสารเป็นการใช้ไลน์กลุ่มและเพจเฟซบุ๊ก หนองไม้แก่นฟันสวย ซึ่งเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ปกครองสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่นเดียวกับการใช้ Chatbot 21 วันฟันดี ซึ่งเป็นระบบข้อความอัตโนมัติของเฟซบุ๊ก ที่ช่วยในการกระตุ้นให้ผู้ปกครองของเด็กอายุก่อน 3 ปี สามารถทำความสะอาดช่องปากของเด็กและมีความรู้ในการดูแลช่องปากได้มากขึ้น (19)

ในการศึกษานี้การแปรงฟันด้วยยาสีฟันผสมฟลูออไรด์อย่างถูกวิธีช่วยกำจัดคราบจุลินทรีย์ และช่วยป้องกันการลุกลามของโรคฟันผุในระยะเริ่มต้นได้ โดยเฉพาะฟันผุฟันดำนแก้วฟันยังคงปกติ ร้อยละ 81.7 โดยพบฟันผุเป็นรูเพียงร้อยละ 3.8 เนื่องจากผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 95.2 แปรงฟันทุกวัน วันละ 2 ครั้ง ร้อยละ 64.8 ซึ่งมากกว่าเมื่อเทียบกับผลการสำรวจสภาวะสุขภาพช่องปากระดับประเทศในปี 2560 พบว่า ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กกลุ่มอายุ 3 ปี เพียงร้อยละ 42.5 (1) เนื่องจากกิจกรรมติดตามเพื่อให้กำลังใจและให้คำแนะนำการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กของผู้ปกครอง โดยประเมินพฤติกรรมการทำ ความสะอาดช่องปาก ร่วมกับการตรวจสุขภาพช่องปากเด็ก ทุกครั้งที่มาร่วมกิจกรรม ช่วยให้เกิดการสื่อสารระหว่างผู้ปกครองและทันตบุคลากร ทำให้ผู้ปกครองทราบ ความเสี่ยงหรือความผิดปกติได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น กลุ่มผู้ปกครองที่ได้รางวัลหนูน้อยฟันสวยถือเป็นบุคคลแบบอย่าง (role model) มีแรงบันดาลใจในการดูแลช่องปากเด็กและช่วยเสริมพลังผู้ปกครองท่านอื่น ส่งผลต่อพฤติกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไปและความตั้งใจในการแปรงฟันให้เด็กของผู้ปกครอง

โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปากเด็กนี้ช่วยลดความชุกของการเกิดฟันผุในเด็กตำบลหนองไม้แก่น โดยติดตามเป็นเวลา 10-12 เดือน เด็กฟันผุเป็นรู จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 49.5 ซึ่งน้อยกว่าในปี 2560 ฟันผุร้อยละ 64.1 สอดคล้องกับการศึกษา

ของวุฒิกุล ในปี 2553 ซึ่งพบว่าการสอนการแปรงฟัน ผู้ปกครองเด็กอายุ 9-18 เดือนช่วยลดการเกิดฟันผุ ในเด็กเล็กได้ (8) ก่อนเริ่มโปรแกรมผิวฟันที่พบรอยผุ ระยะเริ่มต้นมากที่สุดคือ ผิวฟันดำนใกล้แก้ม (Buccal) โปรแกรมนี้สามารถยับยั้งรอยผุระยะเริ่มต้นไม่ให้ลุกลามเป็นรูและกลับเป็นฟันปกติได้ ร้อยละ 57.3 โดยฟันดำนใกล้แก้มที่มีรอยผุระยะเริ่มต้นกลับเป็นปกติได้ ร้อยละ 59.4 ซึ่งมากกว่าในการศึกษาของ Parisotto และคณะในปี 2011 (20) ซึ่งยับยั้งรอยผุได้ร้อยละ 36 และคงสภาพฟันผุระยะเริ่มต้น ร้อยละ 24.0 ในการศึกษาที่พบฟันผุระยะเริ่มต้น ร้อยละ 3.5 และฟันผุเป็นรู ร้อยละ 5.1 ซึ่งน้อยกว่าการศึกษาของ Parisotto ที่ติดตามเด็กอายุ 3-4 ปี เป็นเวลา 12 เดือน พบฟันผุเป็นรู ร้อยละ 10 และการศึกษาของ Thitasomakul ในเด็กไทย อายุ 9-18 เดือน ติดตามฟันผุเป็นเวลา 3-9 เดือน พบฟันผุระยะเริ่มต้น ร้อยละ 23.6 ฟันผุเป็นรู ร้อยละ 8.4 (18)

การเกิดฟันผุในเด็กปฐมวัยเกิดจากปัจจัยหลายด้านร่วมกัน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า จำนวนซี่และด้านฟันที่ผุเพิ่มขึ้น เนื่องจากยังคงพบคราบจุลินทรีย์จากการแปรงฟันไม่สะอาดจำนวน 80 คน แม้จะพบว่าเด็กที่ร่วมกิจกรรมฝึกทักษะการแปรงฟันมีค่าเฉลี่ยปริมาตรคราบจุลินทรีย์ลดลงจาก 1.02 ± 0.70 เป็น 0.79 ± 0.53 ในกลุ่มเด็กอายุ 2 ปีหลังฝึกทักษะผู้ปกครองแปรงฟันเด็กฟันสะอาดขึ้นเนื่องจากความร่วมมือดีกว่าในเด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี ซึ่งในระหว่างการติดตามพบอุปสรรคสำคัญในการแปรงฟันเด็ก คือ เด็กไม่ให้ความร่วมมือ ดิ้นและร้องไห้ เด็กอยากแปรงฟันเอง และผู้ปกครองไม่มีเวลาในช่วงเช้า เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ de Jong-Lenters และคณะในปี 2019 (21) รวมทั้งยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดฟันผุรวมฟันผุระยะเริ่มต้น ได้แก่ อายุและการกินนมขวดตอนกลางคืน เด็กอายุ 2 ปี พบสัดส่วนฟันผุเป็นรูมากกว่าเด็กอายุ 1 ปี ถึง 2 เท่า ดังนั้นเด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี ทุกคนจึงควรได้รับโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก โดยการฝึกทักษะการแปรงฟันแบบลงมือปฏิบัติเพื่อยับยั้งและชะลอฟันผุรวมทั้งแนะนำให้เด็กอายุ 12-18 เดือนเลิกนมขวดตอนกลางคืน ในศึกษานี้พบว่าเด็กบริโภคนมและ

เครื่องตีมหาน สูงถึงร้อยละ 96.2 เช่นเดียวกับการศึกษาของ Hallet และ O'Rourke (22) และมีการศึกษาที่พบความสัมพันธ์ของฟันผุกับปัจจัยทางสังคมด้วย(14,23) ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญทั้งเรื่องการแปรงฟันด้วยยาสีฟันผสมฟลูออไรด์ควบคู่ไปกับการปรับพฤติกรรมการเล่นมขวดตอนกลางคืน รวมไปถึงการสร้างกระแสสังคม นำไปสู่นโยบายสาธารณะเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ก็จะช่วยป้องกันการเกิดฟันผุในเด็กปฐมวัยได้ (3,7,13,24)

ในการศึกษานี้ยังพบว่า เด็กที่มีฟันผุเป็นรูก่อนเริ่มโปรแกรม มีความเสี่ยงในการเกิดฟันผุมากกว่าเด็กที่ปราศจากฟันผุ โดยหลังโปรแกรมพบฟันผุเป็นรูลุกลามเพิ่มจำนวนด้านมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Parisotto และคณะ (21) โดยหลังโปรแกรมนี้แม้จะยังไม่พบการอักเสบปวดบวมในช่องปาก แต่เด็กก็ยังไม่ได้รับการรักษาใด ๆ เนื่องจากทันตบุคลากรไม่มั่นใจในการให้บริการเด็กเล็ก และผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังไม่สะดวกไปรับการรักษา ปัจจุบันในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ อาร์เจนตินา ออสเตรเลีย บราซิล จีน ฮองกง อียิปต์ ฟินแลนด์ กาน่า อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลี สวิสเซอร์แลนด์ อังกฤษ อเมริกา รวมทั้งประเทศไทย (25) มีนโยบายสำหรับทางเลือกในการรักษาหรือหยุดรอยผุในกลุ่มเด็กปฐมวัย โดยใช้ซิลเวอร์ไดอามีนฟลูออไรด์ ในปี 2017 ประเทศไทยมีการแนะนำแนวทางการใช้ฟลูออไรด์สำหรับเด็กซึ่งรวมถึงซิลเวอร์ไดอามีนฟลูออไรด์ด้วย โดยซิลเวอร์ไดอามีนฟลูออไรด์สามารถยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ที่ใช้สลายคอลลาเจนและยับยั้งรอยผุได้ดี อีกทั้งยังเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับช่วงสถานการณ์การระบาดของโควิด19 เหมาะสำหรับผู้ป่วยเด็กที่มีรอยผุมากหลายตำแหน่งและไม่สามารถทำการรักษาได้เนื่องจากเด็กไม่ร่วมมือ หรือ ไม่สามารถทำการรักษาได้ทั้งหมดในครั้งเดียว ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจพิจารณานำซิลเวอร์ไดอามีนฟลูออไรด์มาเสริมในโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพในเด็กปฐมวัย แต่มีข้อควรระวังคือเมื่อทาบนรอยผุจะทำให้รอยผุเปลี่ยนเป็นสีดำหรือติดสีดำหากสัมผัสผิวหนังหรือเสื้อผ้า ซึ่งจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่สำหรับผู้ปกครองซึ่งบางส่วนอาจกังวลเรื่องความสวยงาม (7,25,26)

บทสรุป (Conclusion)

โปรแกรมการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพช่องปากในเด็กปฐมวัยซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาทักษะการแปรงฟันแก่ผู้ปกครอง และการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่มีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนทำให้เกิดการมีส่วนร่วม เกิดการรณรงค์สร้างกระแสในชุมชนนำไปสู่ค่านิยมในการแปรงฟันให้เด็ก เด็กที่ร่วมกิจกรรมฝึกทักษะการแปรงฟันมีค่าเฉลี่ยปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลง ผู้ปกครองแปรงฟันให้เด็กทุกวัน วันละ 2 ครั้งเพิ่มขึ้น ในระยะเวลา 10-12 เดือน ฟันด้านที่ปกติไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ร้อยละ 91.4 ยับยั้งรอยผุระยะเริ่มต้นให้กลับมามีปกติได้ ร้อยละ 57.3 ฟันผุมีความสัมพันธ์กับอายุและการกินนมขวดตอนกลางคืนในเด็กปฐมวัย

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

ขอขอบคุณผู้ปกครองและเด็กตำบลหนองไม้แก่น ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ เครือข่ายเด็กเล็กพื้นที่ Selfcare ที่สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย ทพญ.จันทนา อึ้งชูศักดิ์ ทพญ.ศรีสุดา ลีละศิธร และ รศ.ดร.ทพ.ทรงชัย ฐิตโสสมกุล ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการเขียนบทความ

เอกสารอ้างอิง (References)

1. Bureau of Dental Health. The 8th Thailand National Oral Health Survey 2017 of Thailand. Bangkok: Sam Chareon Panich; 2017.
2. Seow WK. Biological mechanisms of early childhood caries. Community Dent Oral Epidemiol. 1998;26:8-27.
3. Koch G, Poulsen S. Pediatric Dentistry: A Clinical Approach. 2nded. Wiley- Blackwell; 2009.
4. Paunio P, Rautava P, Helenius H, Alanen P, Sillanpaa M. The Finnish Family Competence Study: the relationship between caries, dental health habits and general health in 3-year-old Finnish children. Caries Res. 1993;27:154-60.

5. Alaluusua S, Malmivirta R. Early plaque accumulation – a sign for caries risk in young children. *Community Dent Oral Epidemiol.* 1994;22(5):273-76.
6. Marinho VC, Higgins JP, Sheiham A, Logan S. Fluoride toothpastes for preventing dental caries in children and adolescents. *Cochrane Database Syst Rev.* 2003;1. doi:10.1002/14651858.CD002278.
7. American Academy of Pediatric Dentistry. Caries-risk assessment and management for infants, children, and adolescents. *The Reference Manual of Pediatric Dentistry.* Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry; 2021:252-7.
8. Thanakanjanaphakdee W, Trairatvorakul C. Effectiveness of parental Hands-on tooth brushing instruction toward the 1-year incremental dmf rate of 9-18 month old children. *J Dent Assoc Thai.* 2010;60(2):85-93. (in Thai)
9. Makaew C. Evaluation of the project on children's teeth brushing training for parents in a Well Child Clinic, Phrompiram Hospital, Phitsanulok. *Journal of Health Science.* 2018;27: 443-51.
10. Aliakbari E, et al. Facilitators and barriers to home-based toothbrushing practices by parents of young children to reduce tooth decay: a systematic review. 2021;25:e3383-93. doi: 10.1007/s00784-021-03890-z.
11. Mitrakul K, et al. Factors associated with parent capability on child's oral health care. *Southeast Asian J Trop Med Public Health.* 2012;43(1):249-55.
12. Bureau of Dental Health. First love, First tooth project. Bangkok: The Printing Office to assist veterans organization; 2011. (in Thai)
13. Krisdapong S. Social determinants of health and population approach : Implications for oral health promotion. Bangkok: Chulalongkorn; 2021. (in Thai)
14. Peltzer K, Mongkolchat A. Severe early childhood caries and social determinants in three-year-old children from Northern Thailand: a birth cohort study. *BMC oral health.* 2015; 15(108):1-7. doi: 10.1186/s12903-015-0093-8.
15. Health Data Center. Oral health promotion service Plaengyao district, Chachoengsao province 2016 [Internet].Ministry of Public Health; 2022 [Cited 2022 May]. Available from: URL: https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/page.php?cat_id=db30e434e30565c12fbac44958e338d5 . (in Thai)
16. Plaengyao Hospital. Oral health annual report. 2016. (in Thai)
17. Kowash MB, Pinfield A, Smith J, Curzon ME. Effectiveness on oral health of a long term health education programme for mothers with young children. *Br Dent J.* 2000;188:201-5.
18. Thitasomakul S et al. A longitudinal study of early childhood caries in 9- to 18-month-old Thai infants. *Comm Dent Oral Epidemiol.* 2006;34:429-426.
19. Rural Oral Health Centre Of Southern Thailand. Chatbot 21 daygoodteeth [Internet]. Songkhla: Faculty of Dentistry, Songkhla Nakarin University; 2021[Cited 2021 Dec]. Available from: URL: <https://www.dent.psu.ac.th/unit/rohc/index.php/innovation/>. (in Thai)
20. Parisotto TM, Santos MN, Rodrigues LK, Costa LS. Behavior and progression of early carious lesions in early childhood: A 1-year follow-up study. *J Dent Child.* 2012;79(3):130-5.

21. de Jong-Lenters M, L'Hoir M, Polak E, Duijster D. Promoting parenting strategies to improve tooth brushing in children: design of a non-randomised cluster-controlled trial. *BMC Oral Health*. 2019;19(1):210. doi: 10.1186/s12903-019-0902-6.

22. Hallet KB, O'Rourke PK. Caries experience in preschool children referred for specialist dental care in hospital. *Aust Dent J*. 2006;51(2):124-129.

23. Jain M et al. Social and behavioral determinants for early childhood caries among preschool children in India. *J Dent Res Dent Clin Dent Prospect*. 2015;9(2):115-120. doi:10.15171/joddd.2014.023.

24. American Academy of Pediatric Dentistry. Policy on early childhood caries (ECC): Classifications, Consequences, and Preventive Strategies. The reference manual of pediatric dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry. 2020;79-81.

25. Gao SS et al. Global oral health policies and guidelines: Using silver diamine fluoride for caries control. *Front. Oral Health* 2021;2:685557. e1-12. doi: 10.3389/froh.2021.685557.

26. Bureau of Dental Health. The use of Fluoride in dental personnel. Nonthaburi. 2020. ISBN (e-book) 978-616-11-4194-3.

ติดต่อทความ :

ทพญ.ภัทราภรณ์ หัสดีเสวี

สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ : 081-808-3066 , 02-590-4204

อีเมลล์ : Pattraporn066@gmail.com

Corresponding author:

Dr. Pattraporn Hasadisevee

Bureau of Dental Health, Department of Health,
Ministry of Public Health, Talat Kwan Subdistrict,
Mueang District, Nonthaburi province 11000.

Tel: (668) 1808 3066, (662) 5904204

E-mail: Pattraporn066@gmail.com